

27 Afstemming (14) Vier gewaardeerde aanvullingen op 'de slimme ziel'¹

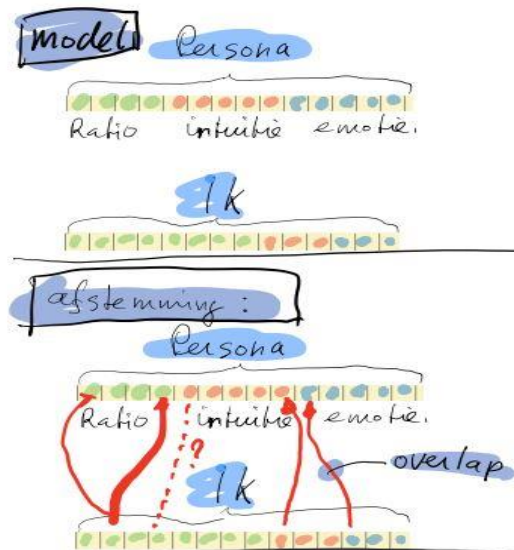
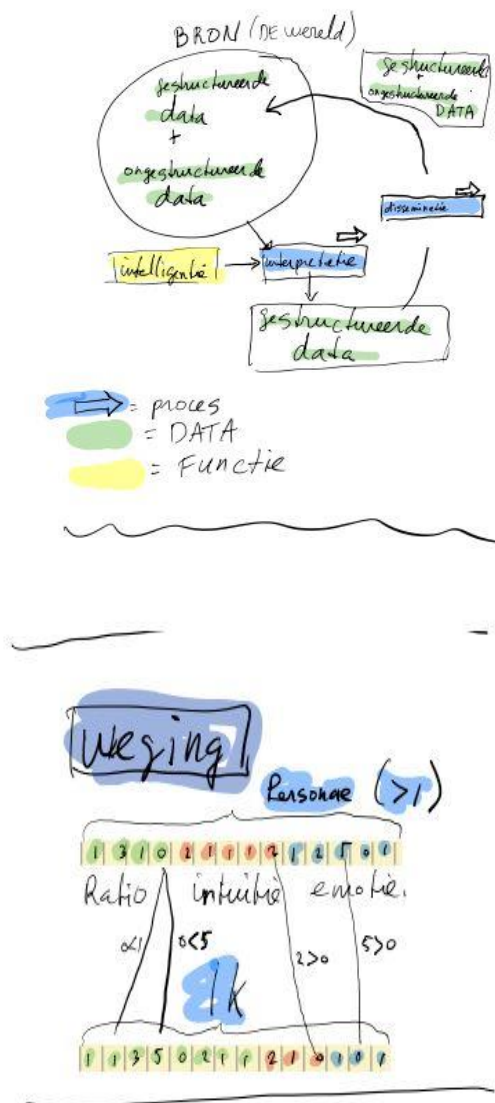
1. Marcel Dohmen

Allereerst, wat een prachtig verhaal van Theo Hoek.

En dan jouw artikel, amateur als ik ben, geniet ik ervan om over 'dingen' op een nieuwe manier na te denken. Dank daarvoor.

Volgens mij, maar corrigeer me ajb, was de essentie (als ik het zo mag noemen) van je verhaal, dat je op een of andere manier duiding wil geven aan 'wat' en 'hoe' andere mensen iets voor anderen (en jou in bijzonder) betekenen.

Je 'zelfbouwmodel' zie ik als een wijze waarop je dat probeert te beschrijven. Een soort modeltaal dus met een vocabulaire, waarin persona, model, overlap specifieke betekenis krijgen. Dit is toch wat je beoogt? Om een beetje mee te komen in je verhaal maak ik voor mezelf tekeningetjes, want dat helpt me zaken op een rijtje te zetten en te houden.

verliezen. De indeling ratio-intuïtie-emotie is ontstaan tijdens ons telefoongesprek, waarin je je afvroeg wat het precies is dat personen inspireert in de ander. Daarin werd ook het woord 'talent' genoemd.

¹ www.watiknietbegrijp.nl (juni/juli 2023)

En dat is dan mijn bruggetje naar het verhaal van Hoek. Ik denk dat een conceptuele analyse van het fenomeen 'componeren' wel degelijk mogelijk is met jouw concept van persona, maar heel ver kom je er niet mee.

Theo is ook een product van talloze personae. OK, dat is wel erg plat geslagen, maar de ingrediënten zitten volgens jou al in de persoon Theo om een compositie te maken. En in mijn plaatje zijn die ingrediënten ratio, intuïtie en emotie. Talent is een product (in mijn model) van die drie. En volgens mij zaten of zitten we daar op 1 lijn met die gedachte. Het kind zoekt al intuïtief zijn weg naar de personen, die iets voor het ontwikkelende kind gaan betekenen.

Om het verhaal naar mezelf te trekken, was mijn buurman zo iemand, die na de dood van mijn vader een trainingskit van een microprocessor aan me uitleende en me leerde programmeren. Op mijn 13e schreef ik mijn eerste computerprogramma's en op mijn 15e publiceerde ik die in een landelijk electronicablad (Radio Bulletin en Elektuur). Ik vertel dit niet om op te scheppen, maar om te illustreren, hoe sterk een invloed van 1 persoon in een gegeven situatie kan zijn. Jij en Willem hebben ook dergelijke verhalen.

Als ik dit test op het conceptueel model van 'IK' zou je kunnen zeggen dat ratio zich ontwikkelt op basis van intuïtie (keuzes en toeval), gevoed door emotie (de sensatie van geluk bij een fascinatie voor iets en de voldoening bij succes bijvoorbeeld).

Het verhaal van Theo lezend en daarbij je vragen indachtig moest ik even graven, hoe composities bij mij tot stand komen. Mijn eerste 'werken' dateren van mijn pubertijd. Ik had compositieles van een gitaarleraar en wilde heel graag een vioolconcert schrijven. Ik leerde daar voornamelijk mijn eigen fantasie om te zetten in noten. Er zat kop noch staart aan en ging alle kanten uit. Pas op het Conservatorium werden mijn composities serieuzer. In 1986 produceerde ik een 5-tal werken en in de jaren erna volgde nog meer.

Welnu, hoe gaat dat productieproces. Wat ik zo mooi aan Theo vind, is dat hij kennelijk op een afstand naar het product kijkt en niet weet, hoe dat product precies tot stand komt. Waanzinnig. Het betekent ook, dat je 'geluk' moet hebben bij een volgende compositie, omdat je niet van tevoren weet kennelijk of je wordt begeesterd door de juiste energie. Ik lees dat als een **zeer hoog intuïtief proces**. En bij Theo begint een compositie in een 'kiem' in zijn hoofd en kennelijk is voor hem een stuk ook niet perse af na de laatst geschreven noot. Dat is bij mij echt totaal anders.

1) Een stuk dat bij mij een punt heeft na de laatste noot is af. Ik raak het niet meer aan, laat het zoals het geschreven is en haal er hooguit wat schrijffouten uit. Dingen die ik over het hoofd zag.

2) Zelden begin ik met een melodie. Ik heb van tevoren een sjabloon in mijn hoofd. Dat sjabloon is mijn leidraad door het stuk heen. En het materiaal is in hoge mate gebaseerd op techniek. Ik gebruik bestaande vormen, maak keuzes in het soort harmonie en tonaliteit en daar houd ik me aan.

3) Intuïtie speelt zeker bij mij een zeer grote rol, want ik weet van tevoren niet hoe het stuk in detail uitpakt. Ik kan de ene dag bijvoorbeeld 3 blz. schrijven en de dag erna komt er geen noot uit.

Ik ben de laatste tijd ook meer poëzie gaan lezen. En natuurlijk ook over poëzie. Zonder mezelf met de groten der aarde te vergelijken, denk ik, dat mijn manier van werken erg lijkt op Veldhuis methode: Hij zag schrijven als een arbeid. Hij kon een uur gaan zitten en dan gewoon schrijven. Hij verbaasde zich ook over Nijhoffs methode, die meer intuïtief schreef en dus altijd inspiratie nodig had. Dat lijkt me meer Theo's methode.

En dan de metavraag. Waar komt het door, dat Theo en ik verschillende methodes hebben en toch 'produceren'. Is dat aanleg, talent, opleiding, intuïtie? Het is in ieder geval het product van de inspiratie door talloze personae, zowel virtueel als werkelijk.

Ik ben nu bezig met een stuk voor strijkkwartet en spreekstem, op het gedicht 'Het uur U' van Martinus Nijhoff.

Inspiratie is in ieder geval door jou, Harrie, Jaap, Nijhoff en talloze anderen. Onmogelijk om te analyseren w.m.b. Ik zou dus je vraag 'en faalt elke conceptuele analyse van dit fenomeen al bij voorbaat?' bevestigend moeten beantwoorden. En aangezien in mijn ogen een persona uit de 3 ingrediënten bestaat is zijn product per definitie een mix van die drie. Of het op de meest effectieve

wijze is lijkt me onmogelijk, want dat zou betekenen, dat we het 'ideaal' kennen, en dat kennen we niet.

(na een vraag over de rol van het lichaam en de rol van nadoen, mimesis): Programmeren heb ik niet geleerd door nadoen maar door instructies (letterlijk) te volgen. Ik heb van mijn buurman instructies en opdrachten gehad en voor de rest moest ik het zelf uitzoeken.

Maar als je nadoen op componeren betreft, ben ik het wel eens met wat je zegt: “(nadoen op een eigen manier, inclusief de fysieke gebaren etc.)”, en zeker als je dat leert van sterke figuren, zoals Bach, Vivaldi, Strawinski, Brahms, etc.

Meer algemeen, geloof ik wel in de leerstijlen theorie van Kolb (hoewel empirisch bewijs hiervoor heel mager is, dus het is eigenlijk een mank model) en het model van kennisprocessen van Nonaka, waarin in beide modellen 'nadoen' 1 van de 4 methoden is om kennis op te doen.

En mijn compositieopleiding bestond inderdaad voor een groot deel uit 'nadoen', dwz, op basis van gededuceerde regels (bv Bach contrapunt) zelf fuga's schrijven: De regels zijn niet expliciet, maar afgeleid uit kenmerken, zoals de harmonieleer, de tegenbeweging, oplossende dissonanten, vermijden van parallellen, en meer van dat soort 'regels'. Maar ook en vooral uit het bekijken en analyseren van bestaand materiaal. Een heel belangrijke factor (voor mij althans) is de kennis over de componisten en hun historische en culturele context. Berg zijn muziek heeft de basis in Schönberg, die hem niet leerde componeren, maar een kritische en inspirerende 'vader' was. Brahms liet zich door Joachim sturen. Bach kopieerde Vivaldi, Marcello en anderen. Mozart, Beethoven, Schubert kopieerden Bach, om zo doende de techniek onder de knie te krijgen.

Ik vertelde Cisca vanochtend nog, n.a.v. je betoog, dat ik mezelf veters heb leren strikken. Er was niemand die het me voordeed, vandaar dat ik een hele aparte manier van strikken heb, die niet lijkt op hoe de meeste anderen hun veters strikken. Ik heb dat geleerd, door het resultaat (hoe ziet een gestrikte veter op een schoen eruit) te bekijken en dat proberen te reproduceren. Dan is niet zozeer het nadoen van de *handeling* de leermethode geweest maar het reduceren van het *resultaat* naar mogelijk handelingen, die tot dat resultaat leiden. Ik geloof dat componisten in hun opleiding dat ook doen. In het leerproces bekijken/analyseren (en beluisteren) ze resultaten van anderen, en proberen op basis daarvan hun eigen techniek en idioom te ontwikkelen.

Om tot slot een leerproces op jou te betrekken. Ik leer van jou vooral niet door nadoen (hopelijk), maar door gestimuleerd te worden op een andere manier na te denken. Of überhaupt na te denken over zaken, die energie geven. Dus dank je wel.

2. Wiel Schmetz

Wat ik niet begrijp is voor ons: hoe moet ik het begrijpen... Hieronder een aanzet om te proberen het te begrijpen en met je in dialoog te gaan.

In mijn boekenkast kijkt al heel lang een in boekvorm uitgegeven essay van Norbert Elias mij aan: de eenzaamheid van stervenden in onze tijd (Amsterdam 1984). Misschien ken je het. Ik heb het in al die jaren een enkele keer ingekeken en weer teruggeplaatst. De inhoud gaf inzicht, maar die kon ik niet functioneel maken. Niet in mijn onderwijs, niet in mijn management. En misschien was ik bang voor de functie die het verhaal zou kunnen hebben in mijn alledaagse leven. Elias publiceerde dit essay in 1980. Hij was toen 83 jaar oud. De vertaling verscheen in 1984. Ik verwijs ernaar, omdat jouw tekst uitnodigde Elias uit mijn boekenkast te halen. Staat Elias niet een beetje voor de sociologie van jouw filosofie? Zit er onbewust een Eliaat in jouw denken? Ik las in jouw tekst conceptuele verwijzingen naar *afstemming*, *taal en model*. Filosofisch zodanig (complex) uitgediept dat jouw '*wat ik niet begrijp*' voor mij transformeert naar '*hoe moet ik dit begrijpen*'.

Elias' benadering wil het *wij* (de ik die niet zonder de ander kan) als construct en in constructen inzichtelijk maken. (We beredeneerden eerder in deze context Thurlings' kernvraag: *wat maakt samenleven mogelijk?*) Voor Eliaten zijn *configuraties* het constituerende. En zijn configuraties in feite niet gewoon werkende modellen? (Zie Norbert Elias: *Wat is sociologie*, hfdst III: spelmodellen). Hoe wonderlijk komen kernbegrippen uit jouw tekst naar voren in het genoemde essay van Elias. Ik citeer uit zijn historiserend evolutionistisch betoog (en laat zijn koppeling naar de dood weg):

*Het in groepen samenleven van mensen, hun vermaatschappelijking, had van oudsher een januskop: verzekeren van vrede naar binnen, dreigen naar buiten. Dat het opgaan in groepen de overlevingskansen vergroot, heeft ook bij andere levende wezens ertoe geleid dat het leven als individu blijvend werd **afgestemd** op de eisen van het samenleven. Maar het **afstemmen** van individueel gedrag op het leven in groepen heeft nergens zo ingrijpend de vorm en de ontwikkeling van het samenleven beïnvloed als bij mensen. Alleen de **taal** al is zo groepsspecifiek en vertoont zulke grote verschillen van groep tot groep Dat zij vaak niet meer door te spreken rechtstreeks met elkaar kunnen **communiceren**. Evenals alle gedragingen die eigen zijn aan een bepaalde groep moet ook de taal als communicatiemiddel van een samenleving worden **geleerd**.*

Vloek ik als ik zeg dat de door jou aangehaalde 10 lagen van Gurvitsch een verfijning zijn van het erg generalistische configuratiemodel van Elias' sociologie? Is Gurvitsch niet methode en model tegelijk? Of moet een model (vorm) helpen begrijpen en is een methode (techniek) een techniek om tot begrijpen te komen? Zoals persoonlijkheidsmodellen (jouw zelfdiagnose modellen) kunnen helpen om het *ik* te begrijpen? En organisatie modellen kunnen helpen organisatie-constellaties te laten werken. En redeneerstijlen daarachter die de modellen duiden, staan voor methodische technieken?

Je stelt de vraag: is het sociale een permanente uitwisseling tussen modellen waarvan de eigenaar de contouren wel, maar de grenzen niet kent... En vervolgt: het sociale krijgt meer kwaliteit naarmate mensen vertrouwd zijn met het model van de ander.... Elias zou kunnen zeggen: je moet je eigen configuratie doorzien en kunnen overstijgen om tot begrip te komen. (Waar jij zegt: we worden met een model uitgerust) . Kan daarbij een persoonlijke sociologie-overstijgende ik-configuratie helpen? Met *ratio, intuïtie, en emotie* (jouw toegevoegde model) als constituerende onderdelen? Ik ga mee met jouw idee dat *je zelf degene bent die de profielen maakt waarbinnen je jouw persoon metselt*. Maar dat ik een type 5 ben leert mijn Enneagram-model en helpt mij begrijpen waarom mijn profielen de vorm hebben die ze hebben (is er toch nog een modelmatige benadering ingeslopen). Of is dit wat je bedoelt?

Jij lijkt een insteek te bepleiten waarbij je alles (ook modellen) in een model kunt stoppen. Om te begrijpen wat je niet begrijpt. Kun je lijnen trekken tussen de onderdelen? Is mijn vraag daarbij. Waar gaat het een over in het ander, welke (schematische) verbindingen kun je zichtbaar maken? Zeer ingewikkeld. Omdat verbanden er niet altijd (of slechts intuïtief) zijn. Wat is het doel van zo'n model? Een alles overstijgende (persoonlijke) ontologie? Die ook helpt inzien *waar we het eigenlijk allemaal voor doen?*

Afstemmen gebeurt op het pad van het leven, waarop je als sterveling gelukkig niet beseft dat je slechts twee stappen verwijderd bent van de dood. Erg mooi gezegd Harrie. Norbert Elias geeft daar sociologische context aan met zijn vaststelling (essay) dat hoe leven en sterven wordt beleefd in feite is *aangeleerd*. Modelmatig een sociologisering van het allerindividueelste, zou je kunnen zeggen. Het blijft uitdagend om dat allemaal te willen begrijpen.

3. Sjef Vleeskens

Excuses zijn natuurlijk helemaal niet nodig., Harrie. Ik heb zelf aangegeven dat ik je tekst ging bestuderen, net zoals ik het afgelopen jaar vaker met veel plezier gedaan heb. Maar ik had niet

voorzien dat de complexiteit van de tekst me veel langer aan de PC kluisterde dan ik had verwacht. En daar zit toch nog de zwakke plek van het restant ischiasklacht. Terwijl ik tegelijkertijd ook vooruit ga: sinds een paar dagen kan ik weer fietsen (sinds maart niet meer gedaan), waardoor ik bv boodschappen kan doen en naar de parken Sonsbeek of Zypendaal kan voor een wandeling.

Afgelopen dagen heb ik wel bedacht dat beter was geweest om de tekst eerst samen te bespreken. Zodat ik kon snappen wat je met allerlei concepten en verbanden bedoelt. Dat hebben we met het onderwerp Ervaring afgelopen najaar ook gedaan. Maar gezien je huidige toestand heb ik dat niet eens overwogen. Nu zat - en zit- ik steeds met drie vragen tegelijk: "wat staat hier?" resp. "wat bedoelt Harrie?" en "wat vind ik er van?". Zonder antwoord op de eerste twee vragen, heb ik toch al een zekere notie van het antwoord op de derde vraag. Ik schets die hieronder, maar kan er dus naast zitten.

Cruciaal voor de tekst is het begrippenpaar model-afstemming, om de relatie tussen individu en de omringende werkelijkheid te duiden. Uit je betoog maak ik op dat het vooral om de intentionaliteit in die relatie gaat. Model-afstemming komt me dan voor als een statisch/functionele benadering. Iedereen heeft op allerlei functionele vlakken een min of meer model gestuurde kijk op de omringende wereld: een beeld van hoe een stad of een dorp in elkaar zit, hoe je je weg in de supermarkt kunt vinden, wie tot je familie behoort en wie niet. Hoe de intentionele dimensie van de ontwikkeling individu-omgeving modelmatig vanuit het individu gestuurd wordt is me niet duidelijk.

Kijk ik nu naar het overzicht van jouw "model", dan zie ik vooral functionele en beroepsmatige modellen die in jouw afstemming op de werkelijkheid een rol spelen. Ik verwachtte iets anders. Een of meer niveaus dieper: het interactieve, intentionele, emotionele, dat bepaalt wat je ervaring is en omgekeerd weer het interactieve. Je maakt als professioneel filosoof/socioloog/organisatiekundige een functioneel model van professionele werkgebieden waarmee je jezelf afstemt. op de wereld. Maar wat zegt dat over wat je intentionele relatie met die omringende werkelijkheid bepaalt? Waar de (on)zekerheden, (on)gevoeligheden, verwachtingen, onbekendheden, trauma's, enz. een grote maar grotendeels onbekende rol spelen in de uitkomst van de afstemming? Als er al een uitkomst is. Kun je jezelf modelleren?

Pogingen daartoe doen we natuurlijk wel eens. "Ik ben vooral een doener". Maar dat soort uitspraken is altijd beperkend. In onze gesprekken van afgelopen jaar heb ik mezelf vaker als meccano-jongen betiteld. Figuurlijk bedoeld, om een bepaalde oriëntatie zichtbaar te maken. Maar ik weet ook dat er andere - veranderlijke - oriëntaties zijn die ook een grote rol spelen. Niet-stuurbaar, niet modelmatig te omlijnen.

Een paar dagen geleden kreeg ik dit nog niet "op papier". Het bleef natuurlijk toch in mijn hoofd rondhangen en al wandelend in de parken kristalliseerde het enigszins uit. En ik kan nu weer langer (op de bank) op de PC werken. Daarom het toch maar gestuurd.

Verder: grote bewondering hoe je consequent doorgaat op je weg. Klopt mijn indruk dat deze chemo je minder op de proef stelt?

4. Leike van Oss

Ze tollen al een paar dagen door mijn hoofd, je teksten. Ze zijn prachtig, en als altijd begrijp ik er natuurlijk geen snars van. De rijkdom van jouw taal, alles wat je leest en hoe je het verwerkt, ik hang er met mijn nagels aan 😊.

Ik moest bij het lezen steeds denken aan Hofstadters boek 'Ik ben een vreemde lus' (het vervolg op 'Gödel, Escher, Bach', maar je las het vast). Ik vond het een prachtig boek, waarin hij worstelt met het overlijden van zijn vrouw, het voelen van haar ziel, niet geloven dat ze voor altijd weg is, maar als niet-religieus iemand daar geen taal voor hebben. Hij voegt met zijn reflecties wat toe aan jouw model van de slimme ziel, iets dat over de grenzen van leven heengaat, dat draden spint ook met niet-fysieke

relaties en verbindingen. Iets wat je als kind misschien niet bewust beseft, maar wat later in je leven een draad spint waarvan je niet wist dat die er was (of wel als je religieus bent, denk ik, als niet-religieus).

En ach, wat is die rare Bateson toch in mijn gedachten bij wat je schrijft. De man die 'mind' opvatte als een vermogen van alle levende wezens om zich steeds in verbinding met de context te ontwikkelen. Of, op een ander moment, beschrijft als iets wat niet gekoppeld is aan het individu, maar aan 'de relatie tussen', 'de grens tussen'. Waarbij zijn 'ecology of mind' en 'evolution of ideas' zo mooi beschrijft dat het niet de survival of the fittest is dat evolutie bepaalt, maar survival of relations. Vorig jaar (of twee jaar geleden) verdiepte ik me in dat 'mind' voor het theorie-atelier, en heel interessant is dat wat Bateson toen in alle vaagheid taal gaf, nu steeds steviger fundament krijgt. (Als je het leuk vindt, stuur ik je de synopsis die ik er ooit over maakte.). Misschien is jouw model van de slimme ziel wel niet van een individu, maar is het het vermogen om diep te verbinden tussen individuen. Iets wat je voelt als 'van jezelf', maar iets wat collectief is. Wat in jezelf groeit en rijker wordt, omdat je onderdeel van verschillende collectieven bent en daarmee steeds meer (of minder, kan natuurlijk ook) verbonden raakt. (Waarmee het jongetje uit Afstemming 27 misschien wel niet alleen zijn eigen onbewuste slimme ziel ontwikkelt, maar zelf ook weer de slimme zielen van de aanwezige bruiloftsgasten voedt, of ontzorgt, of de spanning eruit haalt).

En begrijp ik het goed dat je zegt dat er elementen aan het model van de slimme ziel worden toegevoegd op momenten dat de heelheid ervan verstoord wordt. Een soort 'information is the difference that makes the difference'?

En ik puzzelde even door op dat losjes op de tong liggen van taal. 'Losjes op de tong liggen' is al een oordeel over hoe iemand met de koppeling taal-waarheid omgaat; iets wat schuurt tussen de preciezen en de slimme frame-bouwers. Een oordeel dat de losse gebruiker zelf ook weet, maar van zich werpt. Het is een intellectueel spelletje, een inner circle-spelletje van verontwaardigd naar elkaar blazen over het gebruik van taal in complexe situaties. Maar met desastreuze gevolgen voor mensen die dat intellectuele spelletje niet snappen, niet tot die kern van spelers behoort. Voor hen is het waarheid, en die waarheid wordt omgezet in gedrag. Of, misschien in jouw taal: het voedt op een nare manier hun slimme ziel met brokjes die gaan leiden tot een gebrek aan verbinding, tot spanning en haat, tot splijting en gebrek aan begrip naar elkaar. Hoe werkt dat dan in de slimme ziel? Of in de grotere slimme ziel waarmee zo'n individuele slimme ziel verbonden is?

Enfin, zover ben ik met mijn gepuzzel op je tekst, de gedachtesprongen die ik erin maak. Ben benieuwd naar jouw reactie op mijn gepruttel.

Nou, nou, Leike, geen snars van snappen, dat valt wel mee. Sterker nog, de richting van je bespiegelingen had/heb ik net nodig voor een nieuwe aflevering, precies over de stap van individuele naar collectieve slimme ziel. Of liever gezegd, denk ik dat dankzij de laatste de eerste pas mogelijk is.

Wat er 'in' gaat (voorbeeld 5 jarig jongetje) is inderdaad al een meer of minder slimme collectieve slimme ziel. Erin gaan (sociologie) waarden, regels en interne motivatie. Een systeem als een geheel van relaties (Bateson) werkt alleen als door de interne motivatie ieder mens kan werken als een subsysteem met een eigen geest (zie jouw tekst over Bateson in *Meer dan de som der delen*, 448). Waarden zijn alleen effectief als doorleefde waarden op de interne motivatie laag (sociologie). Leiden tot sociaal-cognitief betekenisvol gedrag, als iemand het eigen model van de slimme ziel een beetje kent en aan anderen laat kennen.

Ik zou daarom Bateson (idem, 449) willen amenderen: als we onszelf als slimme ziel kunnen zien als deel van dat grotere geheel zijn we 'precious' voor die ecology of mind (larger mind).

Wie God weg doet en ziet waartoe de geest allemaal in staat is (ten goede en ten kwade, het laatste vaak ook nog uit goede bedoelingen) moet wel in zo'n groter geestelijk geheel geloven (aan een geloof ontkomt niemand die wil leven en dat gaat inderdaad over de grenzen van het leven van mensen heen, zoals Hofstadter zegt).

Wat jij hier zegt vind ik ook en probeer ik ook te zien bij een paar dertigers waarover ik een nieuwe aflevering schrijf: *Misschien is jouw model van de slimme ziel wel niet van een individu, maar is het het vermogen om diep te verbinden tussen individuen. Iets wat je voelt als 'van jezelf', maar iets wat collectief is. Wat in jezelf groeit en rijker wordt, omdat je onderdeel van verschillende collectieven bent en daarmee steeds meer (of minder, kan natuurlijk ook) verbonden raakt.*

Jouw regels volgend moet ik van die dertigers de verschillende collectieven waarvan ze deel uitmaken (als labrat, ggz geriatriesch arts, film- en documentairemaker en boomverzorger) in beeld zien te krijgen en hoe dat laadpalen zijn voor hun interne motivatie (die zowel autonomie als verbinding als waarden heeft). En inderdaad zie je dat model pas bij verstoringen - dat moet ik ook nog eens door me heen laten gaan (grenzen, Hofstadter). Zo'n verstoring kan in de taal en in de aanspraak op waarheid liggen, nog zo iets.

In een belangrijk deel van die geest worden we voortgedreven en eveneens belemmerd - precies zoals Bateson (en Charles Taylor en in zijn voetspoor Hartmut Rosa) al zei - door gefragmenteerde kennis van 'dingen' of entiteiten, in plaats van kennis en gevoel van 'relaties'. Daarbij horende, tot patronen uitgegroeide, taalspelen houden we voor normaal. Die brengen ons nu in de praktische problemen. We weten talloze details, maar kunnen ze niet vanuit een geheel beoordelen waarvan het de details zijn.

Bateson krijgt een plaats in de aflevering over de dertigers, ik zal het je nog wel laten lezen t.z.t. (als je wilt)

Het boek van Hofstadter ken ik overigens niet.

Kortom, bedankt voor je reactie, helpt me al weer wat verder te denken.

Die synopsis wil ik graag van je bestuderen, overigens

En wat jij dan weer aan mijn eerste gedachten toevoegt! Dat brein van jou is wel echt een wonder hoor!

Eens met je amendement op Bateson. Hij zegt het overigens zelf volgens mij ook, of juist. Aan het eind van zijn leven maakt hij zich boos over waarom mensen het grotere geheel en de relaties niet kunnen zien, en niet kunnen zien dat ze zichzelf aan het kapot maken zijn door hun eigen omgeving kapot te maken. (Of bedoel jij het anders?).

Ik haak een beetje op het woord interne motivatie. Weet niet goed waarom. Misschien omdat ik het psychologische begrip intrinsieke motivatie zo overschat vindt. En zo bedoel jij het niet. Jij bedoelt het als een soort interne kracht, toch?

(toevoeging 3 augustus 2023)

Ik puzzel nog wel met die gedachten over interne motivatie en het begrip slimme ziel in relatie tot jouw model. Want als die ziel slim is, welk diep vermogen ligt er dan onder al die blokjes, sterretjes, vierkantjes en trapezes uit jouw model van de slimme ziel? En is dat niet levenskracht zelf? En hoe geef je dat dan taal?

En ik las Wiel zijn associatie met Elias. Hoe mooi! Zou het mechanisme wat Elias beschrijft op een andere manier de kracht onder de groei van zo'n slimme ziel kunnen zijn.

En dat het idee van Marcel over componeren dan de manier is waarmee je dat stapsgewijs doet.

Ik maak het niet makkelijk geloof ik ...